

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

КАФЕДРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О. Б. Жильцов

2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ДОДАТКОВИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ

(I курс)

Галузь знань – 02«Культура і мистецтво»

Спеціальність – 025«Музичне мистецтво»

Освітній рівень – перший (бакалаврський)

(на базі повної загальної середньої освіти)

Інститут мистецтв

2016 – 2017 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.

Заступник директора з науково-методичної

та навчальної роботи

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА Ідентифікаційний код 92136554 Начальник відділу моніторингу якості освіти Програма № <u>2533</u> <i>Жильцов</i> (підпис) (прізвище, ім'я, по-батькові) « » 20 <u>16</u>

А.О. Таранник

Робоча програма навчальної дисципліни «Додатковий музичний інструмент» для студентів галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025«Музичне мистецтво».

Розробник:

Економова Ольга Серафимівна, старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв

Протокол від «07» вересня 2016 року № 1

Завідувач кафедри інструментально-виконавської майстерності

_____ О.С. Плохотнюк
(підпис)

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
I. Опис предмета навчальної дисципліни	5
II. Тематичний план навчальної дисципліни	6
III. Програма навчального курсу	7
IV. Навчально-методична карта дисципліни	8
V. Завдання для самостійної роботи студента	10
VI. Система поточного та підсумкового контролю	11
VII. Методи навчання	14
VIII. Методичне забезпечення курсу	14
IX. Орієнтовний репертуар	15
X. Рекомендована література	18
Основна література	18
Додаткова література	18

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча програма навчальної дисципліни «Додатковий музичний інструмент» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено на основі освітньої програми підготовки бакалаврів з галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025«Музичне мистецтво» .

Навчальна дисципліна «Додатковий музичний інструмент» містить такі розділи: 1) теоретичний (реалізується у ході індивідуальних занять із кожним студентом залежно від його здібностей та попередньої музичної підготовки); 2) практичний (здійснюється в ході індивідуальних аудиторних занять у процесі вивчення музичних творів та їх художнього виконання); 3) самостійна робота студентів (реалізується в конкретних завданнях для самостійного опанування у позааудиторних домашніх заняттях).

Мета навчального курсу – опанування студентом навичок гри на другому (додатковому) музичному інструменті, який можна застосовувати у навчальному процесі та майбутній музично-педагогічній діяльності.

Завдання навчального курсу:

- опанування студентом техніки гри на додатковому музичному інструменті;
- оволодіння інтерпретаційними вміннями та засвоєння методів роботи над музичним твором;
- розвиток музичних здібностей студентів (музичний слух, музична пам'ять, відчуття метро-ритму тощо);
- розвиток навичок читання нот з аркуша, гри нескладних творів на слух тощо.

Вивчення дисципліни «Додатковий музичний інструмент» сприяє формуванню у студентів таких фахових та загальних **компетентностей**:

– *інструментально-виконавська* (вільне володіння музичним інструментом (інструментами) та здатність його використовувати у навчальній і концертно-виконавській діяльності; володіння навичками читання нот з аркуша, транспонування, добору музики на слух; володіння методами навчання гри на музичних інструментах; здатність організувати інструментальне музикування школярів на уроках музичного мистецтва та в позанавчальний час);

– *самоосвітня* (здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку; спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію у фаховій діяльності; прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху).

Міждисциплінарний взаємозв'язок. Засвоєння навчального курсу «Додатковий музичний інструмент» передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок з таких дисциплін: основний музичний інструмент; оркестровий клас; сольфеджіо; історія музики.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДОДАТКОВИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ»

Курс	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів відповідних ECTS: I курс – 2</p> <p>Кількість змістових модулів: I курс – 2</p> <p>Загальна кількість годин: I курс – 60</p> <p>Кількість годин на тиждень: I курс – 1</p>	<p>Шифр та назва галузі знань: 02 «Культура і мистецтво»</p> <p>Шифр та назва спеціальності: 025 «Музичне мистецтво»</p> <p>Освітній рівень: перший (бакалаврський)</p>	<p>Обов'язкова дисципліна</p> <p>Рік підготовки: I</p> <p>Семестри: 1,2</p> <p>Аудиторні (практичні) заняття I курс – 37 год.</p> <p>Самостійна робота I курс – 19 год.</p> <p>Модульний контроль: I курс – 4 год.</p> <p>Вид підсумкового контролю: залік: I сем.</p>

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДОДАТКОВИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ»

I курс								
№ тем	Назви теоретичних/практичних розділів	Кількість годин						
		Разом	Аудиторних	Лекційних	Семестровий контроль	Практичних	Модульний контроль	Самостійна робота
I СЕМЕСТР								
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1: Формування елементарних навичок гри на додатковому музичному інструменті								
1.1	Формування елементарних навичок гри на додатковому інструменті у процесі засвоєння програмового матеріалу	14	9			9		5
1.2	Розвиток необхідних технічних навичок гри на додатковому музичному інструменті	14	10			10		4
	Модульне контрольне прослуховування	2					2	
Разом		30	19			19	2	9
II СЕМЕСТР								
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2: Розвиток навичок гри на додатковому музичному інструменті								
2.1	Виховання навичок усвідомленого засвоєння нотного тексту та визначення доцільної апікатури	14	9			9		5
2.2	Інтонування та прийоми звуковедення	14	9			9		5
	Модульне контрольне прослуховування	2					2	
Разом		30	18			18	2	10
Разом за 1 курс		60	37			37	4	19

III. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

I курс

Змістовий модуль 1

Формування елементарних навичок гри на додатковому музичному інструменті

Тема 1.1. Формування елементарних навичок гри на додатковому інструменті у процесі засвоєння програмового матеріалу

Засвоєння основних елементів постановки. Опанування навичок звуковидобування. Уміння розібрати й осмислити твір, працюючи над нотним текстом і його відтворенням на інструменті. Визначення структури та аналіз технічних і артикуляційних труднощів.

Основна література: 1 – 5

Додаткова література: 1 - 11.

Тема 1.2. Розвиток необхідних технічних навичок гри на додатковому музичному інструменті .

Складники виконавського апарату студента-інструменталіста. Оволодіння різними технічними навичками гри на додатковому інструменті, опанування технічною досконалістю програмових творів шляхом роботи над етюдами та гамами. Аналіз аплікатури та закономірність аплікатурних форм: позиційні послідовності, перенесення рук, розташування пальців на клавіатурі (грифі) тощо. Координація виконавських рухів студента-інструменталіста.

Основна література: 1 – 3.

Додаткова література: 8 - 11.

Змістовий модуль 2

Розвиток навичок гри на додатковому музичному інструменті

Тема 2.1. Виховання навичок усвідомленого засвоєння нотного тексту та визначення доцільної аплікатури

Ознайомлення з фактурними та образно-емоційними особливостями різних музичних стилів. Ознайомлення з критеріями аналізу і самоаналізу виконуваної музики. Специфіка підбору аплікатури. Відповідність аплікатури відображенню художньо-інтерпретаційної моделі композитора. Усвідомлений підхід до розв'язання проблеми підбору доцільної аплікатури.

Основна література: 1 – 5.

Додаткова література: 2 - 10.

Тема 2.2. Інтонування та прийоми звуковедення

Оволодіння вміннями якісного звуковедення. Формування навичок володіння кантиленною гнучкістю та природністю інтонації. Основні завдання роботи над мелодією та її інтонаційною виразністю. Знання особливостей звуковидобування у творах різних жанрів, стилів. Динамічна палітра звучання та її зв'язок зі змістом твору. Темброве забарвлення звуку.

Основна література: 1 – 4.

Додаткова література: 8-11

IV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ «ДОДАТКОВИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ»

I курс: практичних – 37 год., самостійна робота – 19 год., модульний контроль – 4 год. Залік – I семестр				
	I семестр		II семестр	
Назва модуля	Змістовий модуль 1 Формування елементарних навичок гри на додатковому музичному інструменті		Змістовий модуль 2 Розвиток навичок гри на додатковому музичному інструменті	
К-сть балів за модуль	<i>234,5 бала</i>		<i>224 бала</i>	
Заняття №	1 – 9	10 – 19	1 – 9	10 – 18
Теми занять та кількість балів	Формування елементарних навичок гри на додатковому інструменті у процесі засвоєння програмового матеріалу	Розвиток необхідних технічних навичок гри на додатковому музичному інструменті	Виховання навичок усвідомленого засвоєння нотного тексту та визначення доцільної аплікатури	Інтонування та прийоми звуковедення
Відвідування	4,5 б.	5 б.	4,5 б.	4,5 б.
Робота під час занять	90 б.	100 б.	90 б.	90 б.
Самостійна робота	5 б.	5 б.	5 б.	5 б.
Види поточного контролю	25 б.		25 б.	
Рейтинговий бал	Усього за період роботи до заліку – 234,5 бала (без урахування коефіцієнта). Коефіцієнт – 2,34.		–	

V. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

I курс

№	Зміст завдання	К-сть годин	Література	Академічний контроль	Бали
1.	Тема 1.1. Уміння розібрати та осмислити твір, працюючи над нотним текстом і його відтворення на інструменті. Визначення структури та аналізу технічних та артикуляційних труднощів	5	Нотна література	Прослуховування	5
2.	Тема 1.2. Складники виконавського апарату музиканта-інструменталіста. Оволодіння різними технічними навичками гри на інструменті, опанування технічною досконалістю музичних програм шляхом роботи над етюдами та гаммами. Аналіз аплікатури та закономірність аплікатурних форм: позиційні послідовності, переноси рук, розташування пальців на клавіатурі (грифі) тощо. Координація виконавських рухів музиканта-інструменталіста.	4	Нотна література	Прослуховування	5
Усього за I семестр		9			10
3.	Тема 2.1. Ознайомлення з фактурними та образно-емоційними особливостями різних музичних стилів. Ознайомлення з критеріями аналізу і самоаналізу виконуваної музики. Специфіка підбору аплікатури. Відповідність аплікатури відображенню художньо-інтерпретаційної моделі композитора. Усвідомлений підхід до розв'язання проблеми підбору доцільної аплікатури.	5	Нотна література	Прослуховування	5
4.	Тема 2.2. Оволодіння вміннями якісного звуковидобування. Формування навичок володіння кантиленною гнучкістю та природністю інтонації. Основні завдання роботи над мелодією та її інтонаційною виразністю. Знання особливостей звуковидобування у творах різних жанрів, стилів. Динамічна палітра звучання та її зв'язок зі змістом твору. Тембральне забарвлення інструментального звучання.	5	Нотна література	Прослуховування	5
Усього за II семестр		10			10
Усього за навчальний рік		19			20

VI. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Навчальні досягнення бакалаврів з дисципліни «Додатковий музичний інструмент» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь і навичок.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного й підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, де зазначено види контролю.

Розподіл балів за видами навчальної діяльності

I семестр

№ з/п	Види діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць	Сума балів
1.	Відвідування практичних занять	0,5	19	9,5
2.	Робота на практичному занятті	10	19	190
3.	Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	5	2	10
4.	Модульне контрольне прослуховування	25	1	25
Усього				234,5

II семестр

№ з/п	Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць	Сума балів
1.	Відвідування практичних занять	0,5	18	9
2.	Робота на практичному занятті	10	18	180
3.	Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	5	2	10
4.	Модульне контрольне прослуховування	25	1	25
Усього за (без урахування коефіцієнта)				224

Порядок переведення рейтингових показників успішності в європейську шкалу ECTS

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75 – 81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69 – 74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1 – 34 балів	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

**Розподіл балів за темами змістових модулів,
що присвоюються студентіві упродовж вивчення навчального курсу
«Додатковий музичний інструмент»**

I КУРС

I СЕМЕСТР		
Змістовий модуль 1 (практичні заняття + самостійна робота)		МКР
Тема 1.1	Тема 1.2	
99,5	110	25
Усього за період роботи до заліку (без урахування коефіцієнта) – 234,5 бали. Коефіцієнт – 2,34		

II СЕМЕСТР		МКР
Змістовий модуль 2 (практичні заняття + самостійна робота)		
Тема 2.1	Тема 2.2	
99.5	99,5	25
Усього за II семестр без урахування коефіцієнта – 224 бали		

VII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації:

- *словесні*: пояснення, розповідь, бесіда.
- *наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- *практичні*: вправи.

2. За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4. За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості тощо).

VIII. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

1. Робоча навчальна програма з дисципліни .
2. Нотна література.
3. Мистецтвознавча література з проблем інструментального виконавства.
4. Методична література з навчання гри на музичних інструментах.
5. Аудіо- та відеозаписи занять і концертних виступів видатних педагогів та виконавців

ІХ. ОРІЄНТОВНИЙ РЕПЕРТУАР

ЕТЮДИ

- Беренс Г. Тв. 70. 50 маленьких фортепіанних п'єс без октав: №№1- 30 .
Беркович І. Маленькі етюди: №№ 1- 30.
Гедіке О. Тв. 32. 40 мелодійних етюдів для початківців: №2, 3, 7. Тв.36. 60 легких фортепіанних п'єс для початківців. Зош.1: №№ 13, 14, 22. Тв. 46. 50 легких п'єс для фортепіано. Зош. 1: №№11, 18, 20.
Гнесіна О. Маленькі етюди для починаючих: №№1- 3, 7, 9- 13, 15, 19.
Черні К. Вибрані фортепіанні етюди. Під ред. Г.Гермера. Ч. 1: №№ 1- 6.
Шітте А. Тв. 108. 25 маленьких етюдів: №№ 1- 15. Тв. 160. 25 легких етюдів: №№ 1- 20.
Вибрані етюди зарубіжних композиторів для фортепіано. Вип.1 №№ 2- 29.
Етюди для фортепіано. Вип. 1. Під ред. В. Дельнової (за вибором).

П'ЄСИ

- Агафонніков В. Музичні ігри. 27 п'єс для починаючого піаніста (за вибором).
Александров А. 6 маленьких п'єс для фортепіано (за вибором) Антюфеев Б. Дитячий альбом. (за вибором).
Барток Б. Дітям. Зош. 1 (найбільш легкі п'єси). Мікрокосмос. Зош. 1 (за вибором) .
Бер О. Зозуля.
Беренков В. Дві марійські пісні: Сі мажор, До мажор .
Беркович І. 25 маленьких п'єс (за вибором).
Блок В. Дитячий альбом: Колискова, Волинка грає, Ведмідь у лісі.
Волков В. 30 п'єс для фортепіано (за вибором). 10 п'єс для фортепіано (за вибором).
Гедіке О. Тв.36. 60 легких фортепіанних п'єс.
Герштейн В. 10 фортепіанних п'єс: №№3, 5, 6, 8.
Гольденвейзер О.Тв.11.Збірка п'єс для фортепіано: №№ 3, 5, 6.
Гречанінов О. Тв. 98. Дитячий альбом (за вибором).
Жилінський А. Фортепіанні п'єси для дітей (за вибором).
Кабалевський Д. Тв. 27. Вибрані п'єси для дітей (за вибором).
Гайдн І. Менует Соль мажор.
Гедіке А. Тв. 6. №№ 5, 8, 15, 19. Тв. 58. Прелюдія.
Гендель Г. Арія ре мінор, Менует мі мінор.
Глієр Р. Арлекін.
Гнесіна О. П'єси- малюнки: № 10. Казочка.
Голубев Є. Тв. 27. Колискова.
Дваріонас Б. Маленька сюїта: Прелюдія
Дроздов О. В Башкирії, Українська пісня
Жербін М. Косолапий ведмедик

Жилінський А. Дятел та зозуля, Танок
Кабалевський Д. Тв. 27. Вибрані п'єси: Старовиний тан
Бабаджанян А. Елегія Соль-мінор.
Бетховен Л. Контрданси. Екосези.
Гершвін Дж. Прелюдії (за вибором).
Глінка М. Баркарола.
Дремлюга М. Прелюд Фа-дієз мажор.
Лисенко М. Експромт.
Ліст Ф. Втіха №4,5.
Мендельсон Ф. Пісні без слів (за вибором).
Прокоф'єв С. Миттєвості тв. 22.
Равель М. Пavana.
Рахманінов С. Елегія. Прелюдії (за вибором).
Сен-Санс К. Карнавал тварин.
Степовий М. Маленька поема. Прелюд.
Чайковський П. Пори року (за вибором).
Шопен Ф. Ноктюрни. Вальси.
Шостакович Д. Прелюдії (за вибором).
Штогаренко А. Етюд-картини (за вибором).
Шуберт Ф. Музичні моменти.
Шуман Р. Фантастичні п'єси.
Щедрін Р. Тройка.
Якушенко І. Джазовий альбом (за вибором)

ПОЛІФОНІЧНІ ТВОРИ

Аглінцева О. Російська пісня.
Бах І.С. Нотний зошит Анни Магдалени Бах: №1-Менует.
Беркович І. 25 легких п'єс для фортепіано: Канон.
Гедіке О. Тв. 36. 60 легких фортепіанних п'єс для початківців.
Гендель Г. Арія ре мінор, Менует мі мінор.
Глінка М. Дві поліфонічні п'єси: Мі бемоль мажор, ре мінор.
Гуммель І. П'єси: Фа мажор, До мажор, ре мінор.
Крігер І. Менует ля мінор.
Лисенко М. Ой, під горою, під перевозом. За річкою-бережком.
Михайлов К. Пісня.
Моцарт Л. Менует, Буре.
Салютринська Т. Протяжна.
Слонов Ю. П'єси для дітей: Поліфонічна п'єса.
Сорокін К. Дитячий куточок: Няньчина пісенька.
Шишаков Ю. Канон.
Щуровський Ю. Канон
Скорик М. Прелюдії та фуґи Соль-мажор,
Хіндеміт П. Фуґа Фа-мажор.
Шостакович Д. Прелюдії та фуґи Ре-мажор,

Шумейко В. Прелюдія та fuga Соль-мажор.
Щедрін Р. Прелюдія та fuga Ля-мінор.

ТВОРИ ВЕЛИКОЇ ФОРМИ

Бетховен Л. Сонатина Соль мажор.
Беркович І. Школа гри на фортепіано: Сонатина Соль мажор.
Бетховен Л. Сонатина Соль мажор, ч. 1, 2.
Благой Д. Альбом п'єс: Маленькі варіації соль мінор.
Гедіке О. Тв. 36. Сонатина До мажор, Тв. 46. Тема з варіаціями.
Діабеллі А. Сонатина Фа мажор.
Жилінський А. Сонатина Соль мажор.
Жупанович Л. Варіації на тему дитячої пісні.
Кабалевський Д. Тв. 51. Варіації Фа мажор.
Клементі М. Тв. 36. №1. Сонатина До мажор.
Лукомський Л. Сонатина Ре мажор.
Плейель І. Сонатина Ре мажор.
Раков М. Сонатина Ре мажор.
Салютринська Т. Сонатина
Сорокін К. Тема з варіаціями ля мінор.
Фоглер Г. Концерт До мажор.
Чимароза Д. Сонатина ре міно
Шуберт Ф. Сонати Ля-мінор, Ля-мажор.
Хачатурян А. Сонатина До-мажор.

XI. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано. – М.: Музыка, 1978. - 287 с.
2. Баренбойм Л. А. Путь к музыцированию. – 2-е изд. – Л.: Сов. композитор, 1973. – 270 с.
3. Ветлугина Н. А. Музыкальное развитие ребенка. – М.: Просвещение, 1968. – 243 с.
4. Голубовская Н. И. Искусство педализации. – Л.: Сов. композитор, 1985. – 96 с.
5. Кабалевський Д. Б. Як розповідати дітям про музику. – К.: Муз. Україна, 1982.

Додаткова література

- 1 Кременштейн Б. Л. Воспитание самостоятельности учащегося в классе специального фортепиано. – М.: Сов. композитор, 2003. – 120 с.
2. Курковский Г. В. Питання фортепіанного виконавства. Збірник статей. – К.: Муз. Україна, 1983. - 13
3. Маккиннон Л. Игра наизусть. – М.: Искусство, 1967. – 144 с.
4. Метлов Н. А. Музыка детям. – М.: Музыка, 1985. – 144 с.
5. Милич Б. Е. Воспитание ученика-пианиста в 5-7 классах ДМШ. – К.: Муз. Україна, 1982. – 86
6. Падалка Г. М. Учитель, музыка, діти. – К.: КГПИ, 1982. – 144 с
7. Тимакин Е. М. Воспитание пианиста. Методическое пособие. – М.: Музыка, 1989. – 144 с.
8. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано. – М.: Сов. композитор, 1994. – 176 с.
9. Мартинсен К. А. Индивидуальная фортепианная техника (на основе звукотворческой воли) \ Карл Адольф Мартинсен; [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Г. М. Когана. – М.: Музыка. 1966. – 217 с.
10. Мартинсен К. А. Методика индивидуального преподавания игры на фортепиано / Карл Адольф Мартинсен; [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Л. И. Ройзмана. – М.: Музыка, 1977. – 127 с.
- 11 Савшинский С. И. Работа пианиста над музыкальным произведением / Самарий Ильич Савшинский. – Л.: Музыка, 1964. – 187 с.